

Honesta Gymnasieskolor AB
Organisationsnummer 559025-8108
info@honesta.se

2023-10-04
Dnr SI 2022:8458

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Höga Kustens Teoretiska Gymnasium
med Honesta Gymnasieskolor AB
som huvudman

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Höga Kustens Teoretiska Gymnasium avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes september 2023 av utredarna Johan Hieronymus och Maria Larsson.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författaringsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Höga Kusten Teoretiska Gymnasium (HKT) ligger i Örnsköldsvik. Huvudman för utbildningen är Honesta Gymnasieskolor AB. Huvudmannen driver också två andra skolenheter Guldstadsgymnasiet i Skellefteå och Storsjögymnasiet i Östersund. På

skolenheten i Örnsköldsvik finns följande program, Ekonomiprogrammet, Naturvetenskapsprogrammet- och Samhällsvetenskapsprogrammet. Skolenheten har 112 elever men ingen skolbibliotekarie.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Höga Kustens Teoretiska Gymnasium i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Rektorn och lärarna behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas.
- Rektorn och lärarna behöver se till att eleverna i sina uppgifter ges rika möjligheter till att resonera kring källkritiska bedömningar utifrån ett relevant begreppsspråk.
- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2024-03-29 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Observera att mallen med fördel kan skickas separat som ett worddokument.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns*.

Granskningen visar att lärarnas fortbildning för att utveckla undervisningen i källkritik skett huvudsakligen via kollegial och lärarledd fortbildning. Förvisso visar granskningen att det skett vissa insatser för att utveckla undervisningen i relation till den tekniska utvecklingen, men att detta framför allt rört AI:s roll i relation till fusk. Granskningen visar också att det saknas ett uttalat samarbete mellan lärarna i frågor som rör undervisning i källkritik samt att även om skolan har ett avtal med ett bibliotek genererar detta avtal inget till undervisningen i källkritik.

I granskningen framkommer det också att källkritiska övervägande inte integreras kontinuerligt i alla ämnen även om det förekommer exempel från undervisningen där källkritiska frågor och överväganden presenteras för eleverna, till exempel i

samband med klassrumsdiskussioner rörande aktuella och/eller kontroversiella ämnen. Det framkommer också att undervisningen i låg utsträckning präglas av att ge eleverna teoretiska verktyg till att själva kunna resonera kring trovärdighet och relevans samt att undervisningen i liten utsträckning innefattar praktisk informations-sökning av digitala eller tryckta källor.

Avslutningsvis visar granskningen att eleverna bara i vissa delar får uppgifter där de får möjlighet att tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt samt att lärarna bara i vissa delar ger eleverna stödstrukturer för att kunna omsätta ett källkritiskt förhållningssätt i praktiken. Till sist visar också granskningen att eleverna får relativt få möjligheter till återkoppling från lärarna på sina källkritiska ställningstaganden.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarnas fortbildning för att utveckla undervisningen i källkritik skett huvudsakligen via kollegial och lärarledd fortbildning. Det har visserligen skett vissa insatser för att utveckla undervisningen i relation till den tekniska utvecklingen, men det har framför allt skett gällande AI:s roll i fusk. Granskningen visar också det saknas uttalat samarbete mellan lärarna i frågor som rör undervisning i källkritik. Avslutningsvis har skolan ett avtal med ett bibliotek men detta avtal genererar inget samarbete utifrån undervisningen i källkritik.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att skolans strävan att i tider av snabb teknisk utveckling uppdatera undervisningen i källkritik fokuserats till en dags kollegial och lärarledd fortbildning kring AI och AI:s roll i relation till fusk. Lärarna har utöver det gjort vissa insatser för att utveckla undervisningen, exempelvis har de gemensamt läst en bok som kopplar an till källkritik och källkritiska frågor. Lärarna berättar att de under en studiedag på våren haft en föreläsning med workshop där de samtalat om AI och prövat olika uppgifter kopplat till AI. Att studiedagen skulle ägnas åt AI kom enligt både lärarna och rektorn ifrån lärarna. En effekt av detta är att lärarna nu låter eleverna primärt skriva uppsatser på plats i skolan, istället för att skriva dem hemma med tillgång till textgenererande AI-program eller chattar. Rektorn säger vidare att skolan kommer att ta in en forskare från Mittuniversitet för att prata med dem om AI. Rektorn säger också att lärarna, i syfte att diskutera frågor om källkritik, läst en bok inom området som är skriven av Åsa Wigforss, professor i teoretisk filosofi. Lärarna säger vidare att det är svårt för dem att hålla sig uppdaterade om på vilka plattformar eleverna rör sig. Rektorn uttrycker att lärarnas kännedom om elevernas digitala världar varierar och att den variationen delvis kan förklaras med lärarnas ålder. Eleverna delar denna bild. Rektorn berättar också att undervisningen

inte systematiskt tagit upp frågor hur man kan motverka polarisering och effekten av algoritmer på sociala medier eller sökmotorer.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det saknas ett uttalat och skolövergripande samarbete för hur lärarna tillsammans ska kunna utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar också att skolans avtal med biblioteket inte resulterat i något utvecklingsarbete som kopplar an till undervisningen i källkritik. Rektorn beskriver skolan som en lärande organisation där de anställda, under försteläraren/biträdande rektors ledning, tillsammans utvecklar och fortbildar varandra. Men rektorn säger också att skolans gemensamma förhållningssätt till källor och källkritik förmodligen skulle kunna systematiseras mer. Lärarna säger att det inte finns något gemensamt förhållningssätt på skolan kring hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas, förutom kring arbetet som rör gymnasiearbetet. Lärarna säger att även om källkritik inte har diskuterats inom ramen för andra kurser än gymnasiearbetet, tror de att diskussionerna där bidragit till en viss likriktning i hur eleverna ska förhålla sig till källkritiska ställningstaganden. Ett gemensamt förhållningssätt är de nya rutinerna om att eleverna skriver uppsatser på plats på skolan istället för att göra det hemma, så som beskrivs ovan. Eleverna säger att de inte märkt av att lärarna skulle ha något gemensamt förhållningssätt i hur de lär ut källkritik och källkritiskt förhållningssätt. Eleverna berättar dock att lärarna pratar om ungefär samma saker. De ger som exempel att lärarna förväntar sig att eleverna ska använda sig av trovärdiga källor till exempel böcker eller officiella sidor, så som uppslagsverk eller SO-rummet.

Rektorn och lärarna berättar att skolan inte har någon skolbibliotekarie men att skolan har ett avtal med stadsbiblioteket. Enligt lärarna och rektorn kan avtalet sammanfattas med att eleverna kan gå till biblioteket för att låna böcker samt att lärarna fått ut en lista med olika databaser. Det har inte resulterat i något som kan kopplas till lärarnas undervisning i källkritik. Eleverna säger att de bara använder biblioteket för att låna böcker. En lärare säger också att hen inte använder sig av den lista som biblioteket försett dem med utan att hen istället använder sig av Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA) och Google Scholar.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

I granskningen framkommer att källkritiska till övervägande del inte integreras kontinuerligt i alla ämnen även om det förekommer exempel från undervisningen där

källkritiska frågor och övervägande presenteras för eleverna, till exempel i samband med klassrumsdiskussioner rörande aktuella/kontroversiella ämnen. Det framkommer också att undervisningen i låg utsträckning präglas av att ge eleverna teoretiska verktyg till att själva kunna resonera kring trovärdighet och relevans samt att undervisningen i liten utsträckning innefattar praktisk informationssökning av digitala eller tryckta källor.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att källkritiska till övervägande del inte integreras kontinuerligt i alla ämnen även om det förekommer exempel från undervisningen där källkritiska frågor och övervägande presenteras för eleverna, till exempel i samband med klassrumsdiskussioner rörande aktuella/kontroversiella ämnen. Eleverna nämner svenska och historia som de ämnen där det läggs störst vikt vid källkritik. Lärarna å sin sida säger att de flesta diskussioner som rör källkritik har kommit upp i samband med gymnasiearbetet då lärarna har diskuterat hur de ska få eleverna att använda sig av rätt källor. Lärarna berättar dock att det kommer upp diskussioner kring källkritik även i flera av de andra gymnasiegemensamma ämnena. De nämner svenska och engelska som exempel på ämnen där eleverna ges möjligheter att reflektera kring vad som utgör en bra källa. En lärare ger exempel på hur eleverna inom samhällskunskapen genomförde en uppgift där de skulle titta på ett samhällsproblem utifrån både ideologi och partipolitik. Läraren berättar att hen i uppgiften uppmanar eleverna till att vara källkritiska i sin skärskådning av vad som kan förklaras med ideologi respektive partipolitiskt övervägande. En annan lärare ger exempel på hur mätfel inom naturkunskapen kan kopplas till arbetet med vetenskapligt förhållningssätt. Lärarna ger sammantaget flera exempel på hur de använt sig av samtidsfrågor för att väcka diskussion och engagemang kring källkritik. Till exempel berättar en av lärarna hur de under en lektion pratat om kost och vinklade studier, till exempel sådana som finansieras av en kostproducent och, som läraren uttrycker det, bara visar upp en del av sanningen. En annan lärare ger också exempel på hur hen, i samband med en lektion i naturkunskapen, pratat om genmanipulering och hur hen medvetet valt ut artiklar med motsatta budskap. Ytterligare en annan lärare berättar om hur hen i samhällskunskapen pratat med eleverna om nyhetsrapporteringen som rör nyanlända. Alla lärare beskriver att de upplever att det är positivt när ämnen som kan anses som kontroversiella adresseras i undervisningen eftersom det väcker elevernas engagemang och visar på behovet av källkritisk granskning och värdering.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att undervisningen i vissa delar tar upp tolkningar, granskningar och värderingar av information från olika källor men att den i låg utsträckning präglas av att ge eleverna teoretiska verktyg till att själva kunna resonera kring trovärdighet och relevans. Lärarna sammanfattar det som att de generellt använder sig av få källkritiska begrepp i sin undervisning. De har istället valt att fokusera på att lära ut frågor de vill att eleverna ska ställa sitt material, till exempel: var är det publicerat, när är det publicerat, i vilket syfte och verkar informationen stämma? Det är en bild som även styrks av elevernas utsagor. Några lärare säger att inom vissa av de gymnasiegemensamma ämnen, lärarna exemplifierar med historia, engelska och samhällskunskap, använder de vissa begrepp specifika för diskussioner som rör källkritik och vetenskapligt förhållningssätt, till exempel äkthet och tendens. Lärarna säger också att de inte har introducerat begrepp som till exempel deepfake i undervisningen medan eleverna säger att de någon gång har pratat om deepfake på samhällskunskapen. En lärare säger att de i engelskan och samhällskunskapen jobbat med så kallade filterbubblor som fenomen. Eleverna berättar till exempel hur de i undervisningen fått lära sig att de kan kontrollera ett påstående utifrån flera källor. Eleverna kan även ge exempel på hur man källkritiskt kan närma sig en text med frågor som: är texten trovärdig, när skrevs den, vem skrev den och utifrån vilken agenda? Någon elev berättar också om hur hen brukar titta på kommentarsfältet för att snabbt se om någon annan läsare lagt en källkritisk kommentar. En elev annan säger dock att även om hen kan vara misstänksam är det inte alltid hen väljer att agera på sin misstanke och kolla upp källan. Eleven uttrycker det som att för hens del handlar det mycket om att lita på sin magkänsla. Någon elev exemplifierar också en trovärdig källa som oberoende eller statlig, dock med tillägget att staten måste vara en relativt välfungerande demokrati. Lärarna berättar också att de i historie- och samhällskunskapen samt engelska och naturkunskapen pratat om bildmanipulering/retuscherings och hur bilder och bildspråk kan användas för propaganda och väcka känslor. Det observerade även Skolinspektionen under en lektion i engelska, då eleverna fick granska manipulerade bilder som skapats i propaganda syfte.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att undervisningen om informationssökning i vissa delar innefattar teoretiska resonemang men i liten utsträckning praktiska tillvägagångssätt. Lärarna beskriver att de diskuterade informationssökning med eleverna när de började på skolan. En lärare säger också att de i engelskan nyligen pratat med eleverna

om vikten av att jämföra sökningar med varandra och mellan olika sökmotorer. Lärarna berättar också att de uppmanar eleverna att använda officiella sidor på internet och att de tagit upp hur de kan använda register och lexikon så som digitala och redaktionellt genomgångna uppslagsverk. Lärarna säger också att de inte tror att eleverna känner till kategoribeteckningarna på böckerna i ett bibliotek. Eleverna säger att de inte använt sig av databaser i undervisningen. Lärarna beskriver att eleverna inte kan hantverket av att söka information utifrån en källkritisk medvetenhet. En lärare säger till exempel att eleverna inte vet hur de kan söka effektivt på internet och exemplifierar med att berätta om hur eleverna i vissa fall nöjer sig med att skriva av frågan de ska besvara rätt in i sökfältet. Läraren säger att eleverna behöver lära sig att använda böcker och att sökoptimera. Eleverna bekräftar också att de i engelskan, svenskan och religionen diskuterat vad som styr utfallet i en sökmotor. Eleverna kan dock inte ge exempel på hur de rent praktiskt kan göra för att komma bort ifrån en så kallad filterbubbla. Trots det visar eleverna på medvetenhet om att hålla sina sökningar under sekretess, genom att de uppger att de använder tjänster så som DuckDuckGo¹. Eleverna nämner sökmotorer som Google, DuckDuckGo, Safari och Brave som verktyg de använder sig av för sökningar av information och medier som Facebook, Instagram, X och Youtube som källor till nyheter och opinioner. Eleverna säger att de inte fått någon undervisning i hur de kan göra bildsökningar. Rektorn säger att det inte finns något gemensamt arbete på skolan kring informationssökning och sökoptimering och att det är något som hen tror lärarna skulle kunna behöva stöttning i att lära sig att hantera.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att eleverna bara i vissa delar får uppgifter där de får möjlighet att tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar vidare att lärarna bara i vissa delar ger eleverna stödstrukturer för att kunna omsätta ett källkritiskt förhållningssätt i praktiken. Avslutningsvis visar också granskningen att eleverna får relativt få möjligheter till återkoppling från lärarna på sina källkritiska ställningstaganden.

¹ En digital sökmotor som inte lagrar personidentifierande information, söktermer eller IP-adresser eller skickar vidare information till tredje part.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna bara i vissa delar får uppgifter där de får möjlighet att tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt. Granskningen visar vidare att elevernas möjligheter att tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt minskat i omfattning. Lärarna säger att eleverna arbetar med källhantering när de gör uppgifter som innebär eget arbete, typiskt sett inlämningsuppgifter. Samtidigt konstaterar de att antalet inlämningsuppgifter har minskat på grund av risken för fusk genom AI-genererade texter. Lärarna säger exempelvis att i svenskämnet är det svårt att avgöra om eleverna själva skrivit sina texter, på grund av elevernas tillgång till AI. Eleverna ger skrivuppgifter som exempel på uppgifter där källkritik ingår även om uppgiften som sådan inte behandlar källkritik i sig. Eleverna fortsätter med att beskriva att det primärt är svaret som bedöms i skrivuppgifterna, snarare än elevernas källkritiska tillämpning. Men eftersom svaret ändå speglar källorna de valt, är deras förmåga till källkritik fortfarande möjlig för läraren att bedöma. Eleverna uttrycker också att de vill få mer övning i att rent praktiskt kunna förhålla sig källkritiskt.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att lärarna bara i vissa delar ger eleverna stödstrukturer för att kunna omsätta ett källkritiskt förhållningssätt i praktiken. Lärarna berättar att det inte finns nedtecknade stödstrukturer eller gemensamma mallar i undervisningen för källkritiskt förhållningssätt, förutom den mall för källhänvisning som eleverna använder när de skriver sitt gymnasiearbete under år tre. Lärarna säger dock att avsaknaden av detta i andra kurser än gymnasiearbetet inte påverkar eleverna eftersom det på skolan finns etablerade förväntningar från lärarna som eleverna är medvetna om. Eleverna beskriver det som att de får en kort genomgång av lärarna inför arbetsuppgifter samt att lärarna stöttar dem under arbetets gång. Lärarna kan även ställa frågor till eleverna så som: har du kollat med flera källor, har du kollat vad experterna säger? En lärare beskriver att risken för fusk genom AI har fått hen att välja ut elevernas källor på förhand. Läraren fortsätter dock med att säga att samtal och resonemang med eleverna kring källors värde fortfarande sker. Även eleverna uppger att de i vissa uppgifter på förhand får ut de källor som de ska använda av läraren. En elev berättar till exempel hur det i historieämnet ofta redan på förhand är bestämt av läraren vilka källor de får lov att använda sig av och ger som exempel en uppgift som rörde Förintelsen då eleverna skulle söka svaren i ett häfte med källor. Lärarna är i intervjuerna eniga om att det är problematiskt att släppa informationssökningen fri för eleverna att själva efterforska. Något som bland lärarna lett till olika lösningar. Till exempel berättar en lärare att i engelskan låter hen eleverna själva välja tre källor, som de ska kunna resonera och motivera valet av. Dessa källor får de sedan ha tillgång till i skolan när de sätter sig ned för

att skriva sin uppsats. Samhällskunskaps- och naturkunskapsläraren säger att de kan ge eleverna tips på olika källor men att det inte är alltid eleverna väljer att använda sig av dem. Eleverna säger att de uppfattar uppgifterna rörande källkritik som enkla. Eleverna säger också att de inte kan avgöra om uppgifternas svårighetsgrad ökat i takt med tiden men säger samtidigt att de förutsätter detta. Rektorn säger att eleverna inte lämnas ensamma i sin praktiska tillämpning av ett källkritiskt förhållningssätt, men att stödet varierar mellan ämnena.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att eleverna får relativt få möjligheter till återkoppling från lärarna på sina källkritiska ställningstaganden. Skolans minskning av inlämningsuppgifter lett till färre möjligheter för eleverna att få återkoppling på sina källkritiska ställningstaganden. En lärare säger att det var lättare att ge respons på inlämningsuppgifter när eleverna skrev under en längre tid eftersom de då kunde vara med eleverna under en längre process. Läraren tillägger dock att vissa elever kan uppleva det som svårt att lämna ifrån sig ett ofärdigt material. Eleverna säger att lärarnas återkoppling kring deras källkritiska ställningstagande varierar beroende på uppgiften. Om syftet med uppgiften är att värdera källor beskriver eleverna att läraren också kommer kommentera om källan de valt är bra eller dålig, men i övriga uppgifter får eleverna ingen feedback på sina källkritiska ställningstaganden.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn och lärarna behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas.

Granskningen visar att lärarna saknar en skolövergripande samsyn för hur de ska arbeta med att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt i fler ämnen och kurser än gymnasiearbetet. Eleverna säger även de att de inte märkt av att lärarna skulle ha något gemensamt förhållningssätt till hur de lär ut källkritik och källkritiskt förhållningssätt. Rektorn säger samtidigt att skolans gemensamma förhållningssätt till källor och källkritik kan systematiseras mer. Vidare visar också granskningen att avtalet med biblioteket inte har någon påverkan på lärarnas undervisning i källkritiskt förhållningssätt.

Skolinspektionen rekommenderar därför att rektorn och lärarna tillsammans och systematiskt samverka för att skapa en strategi för undervisningen i källkritiskt

förhållningssätt. En startpunkt kan vara att kartlägga, och på så vis synliggöra, det arbete som redan genomförs nu och inom vilken del av elevernas utbildning det sker. Utifrån kartläggningen kan lärarna och rektorn gemensamt formulera hur undervisningen, både i olika ämnen och genom samarbeten mellan olika ämnen, ytterligare kan öka möjligheterna för eleverna att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Sådana diskussioner kan med fördel också omfatta den tekniska utvecklingen och vilket behov av kompetensutveckling lärarna i detta avseende kan tänkas ha i relation till undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

- Rektorn och lärarna behöver se till att eleverna i sina uppgifter ges rika möjligheter till att resonera kring källkritiska bedömningar utifrån ett relevant begreppspråk.

Granskningen visar att även om det ges exempel på uppgifter med källkritiska inslag i undervisningen är dessa inslag i många fall förpassade specifikt till inlämningsuppgifter. Det är dessutom uppgifter som minskat i omfattning på grund av rädsla för fusk. Eleverna har också uttryckt att de skulle behöva ges fler tillfällen att arbeta med uppgifter som behandlar det praktiska arbetet med att göra utmanande källkritiska bedömningar.

Skolinspektionen rekommenderar därför rektorn och lärarna att tillsammans se över hur de kan inkorporera fler och mer utmanande källkritiska uppgifter i undervisningen. En startpunkt för detta kan vara att ge eleverna större frihet i att själva söka information samtidigt som lärarna stöttar eleverna i under sitt arbete. Det kan exempelvis ske genom att lära eleverna att resonera källkritiskt utifrån för avseendet relevanta teoretiska begrepp. Skolinspektionen rekommenderar vidare att dessa ökade möjligheter bör följas med utökade stödstrukturer för eleverna i deras tillämpning av ett källkritiskt förhållningssätt. Dessa stödstrukturer bör på ett tydligt sätt visa hur eleverna förväntas arbeta i de olika ämnena utifrån ett källkritiskt perspektiv och utifrån olika sorters källor. Det vill säga, fokus bör främst ligga på processen av att kunna söka, sälla, avgränsa, granska och värdera information snarare än att återkoppla på ett redan färdigt val.

- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Granskningen visar att lärarna arbetar med att vägleda eleverna i ett källkritiskt förhållningssätt primärt genom att ställa frågor till dem av källkritisk natur. Det framkommer dock att det varierar mellan lärare och beroende på uppgiftens natur om och hur eleverna får återkoppling på hur de har arbetat utifrån ett källkritiskt förhållningssätt. Till detta kan även nämnas att vissa möjligheter till fördjupad återkoppling riskerar att försvinna nu när lärarna i högre grad ger eleverna källor att arbeta utifrån snarare än att låta eleverna välja själva. Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna framöver ger en formativ återkoppling till eleverna när det gäller att söka, granska och värdera information.

På Skolinspektionens vägnar

X Arne Hellmark

Beslutsfattare

Signerat av: Arne Hellmark

Beslutet har fattats efter föredragning av utredare Johan Hieronymus, utredare. I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Maria Larsson deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- tre lektionsobservationer
- en gruppintervju med elever
- en gruppintervju med lärare
- en intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 2: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1 Rektorn och lärarna behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?
Utvecklingsområde 2 Rektorn och lärarna behöver se till att eleverna i sina uppgifter ges rika möjligheter till att resonera kring källkritiska bedömningar utifrån ett relevant begreppsspråk.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?
Utvecklingsområde 3 Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?